

ANDRII PETRASH (Halicz, Ukraina)
ORCID: 0000-0001-6929-1844

ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І ПОВСЯКДЕННІ ОБОВ'ЯЗКИ ЄЗУЇТІВ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ XX СТ. (НА ТЕРЕНАХ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІДІЄЦЕЗІЇ)

Abstract

PASTORAL ACTIVITY AND DAILY DUTIES OF JESUITS IN THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY
(ON THE TERRITORY OF LVIV ARCHDIOCESE)

The article is dedicated to the study of the everyday activities of Jesuits from the late 19th to early 20th century, based on their missionary work in the Archdiocese of Lviv. During that period, the order's mission houses were located in Ternopil, Lviv, Stanyslaviv, Chernivtsi, and Kolomyia. The aim of the study is to highlight the main kinds of pastoral work carried out by the order. The long-term process of candidates formation of the Society of Jesus, which took 12 years, is considered, and the main stages of their studying are briefly described. Special attention is given to the peculiarities of the organization of the internal life of the Jesuits and the order's brothers' duties are listed. The main part of the article is devoted to a list of various forms of activities carried out by Society of Jesus in the Archdiocese of Lviv at the turn of the 19th and 20th centuries.

Keywords: Society of Jesus, Jesuits, Roman Catholic Church, missionary activity, Archdiocese of Lviv, Galicia

Ключові слова: Товариство Ісуса, єзуїти, Римо-католицька церква, місіонерська діяльність, Львівська архідієцезія, Галичина

Після укладення конкордату у 1855 р. Католицька церква здобула особливий статус в імперії Габсбургів¹. У другій половині ХІХ ст. роль духовенства та релігійних орденів у житті краю залишалась помітною. Їхня діяльність охоплювала різні аспекти суспільного простору, зокрема освіту, катехизацію населення та допомогу знедоленим. Товариство Ісуса було помітною частиною духовно-релігійного життя регіону. Метою статті є висвітлення, в чому саме полягала духовна праця ордену загалом і якими були форми її втілення на межі ХІХ–ХХ ст. Географічні рамки дослідження охоплюють територію тогочасної Львівської архідієцезії. До завдань

---

¹ Конкордат 1855 р., укладений між папою Пієм ІХ і цісарем Францом-Йосифом І, призвів до згортання політики йосифізму. Католицька церква не тільки звільнилась від впливу держави, але й отримала привілейоване становище в монархії Габсбургів.

цієї статті входить опис процесу формації єзуїта, аналіз окремих особливостей внутрішнього життя Товариства Ісуса, а також висвітлення основних форм діяльності ордену з конкретними прикладами. При написанні роботи в першу чергу використовувались методи узагальнення, класифікації та індукції.

Новизна дослідження полягає у спробі систематизувати та узагальнити особливості душпастирської діяльності єзуїтів, характерні для їх місіонерського служіння у східній частині Галичини та висвітлити духовно-релігійний внесок ордену у соціокультурний спадок регіону.

Широка джерельна база, яка стосується проблематики дослідження, знаходиться в Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego в Кракові. В ньому наявні матеріали про функціонування навчального закладу і резиденції в Тернополі, душпастирську працю у Львові, документи з місійних домів в Станиславові, Чернівцях, Коломиї. Важливими матеріалами для вивчення внутрішнього життя в ордені є акти резиденцій, історії домів, щоденники суперіорів, біограми єзуїтів, кореспонденція². Значна кількість статистичної інформації про душпастирську діяльність єзуїтів міститься в документах під назвою *Fructus Spiritualis*, тобто *Духовні плоди*³. Завдяки наявним даним можна отримати уявлення про кількість населення, охопленого душпастирською діяльністю ордену. З 1902 р. така інформація публікувалася у часописі ордену „Nasze Wiadomości”⁴.

Не менш важливими є опубліковані матеріали. Конституції Товариства Ісуса були основним документом, який регулював організацію ордену⁵. Багато корисної інформації містить збірник документів, який був виданий в 1893 р. у Флоренції⁶. В ньому зібрані всі важливі матеріали, на основі яких була організована діяльність Товариства Ісуса: загальні статuti⁷, настанови для кожної посади⁸, інструкції провінціалам і суперіорам⁹ тощо. В той самий період часу

² Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego (dalej: ATJKr), rkps nr 384, Kołomyja, Osiedlenie się Jezuitów. Plany i różne akta dotyczące Rezydencji z lat 1886–1911. Wycinki z gazet i korespondencja w sprawie Rezydencji w Kołomyji; rkps nr 388, Lwów–Dunin Borkowskich; rkps nr 389, Lwów–Święty Mikołaj–Konwikt; rkps nr 1158, Akta Rezydencji Lwowskiej dotyczące prawa własności i zwrotu kościoła i kolegium oraz redukcji Mszy św. z lat 1846–1919; rkps nr 1163-IV, Akta Rezydencji w Czerniowcach Towarzystwa Jezusowego; rkps nr 1175, Stanisławów. Akta dotyczące Rezydencji w Stanisławowie z lat 1883–1919; rkps nr 1479-I, Dokumenty odnoszące się do pobytu Jezuitów w Stryju w latach 1903–1905; rkps nr 1479-II, Różne dokumenty, dotyczące Kościoła i Rezydencji w Tamopolu z lat 1900–1912.

³ ATJKr, rkps nr 660, *Fructus spiritualis P.P. Soc. Jesu in Provincia Galiciana ex omnibus colegiis et Missionibus in unum collecti, atque ad titulos et summas redacti*, Rok 1826–1903.

⁴ *Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1902, ad diem 1 Julii 1903*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 120–121.

⁵ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms: A Complete English Translation of the Official Latin Texts*, red. J.W. Padberg, Saint Louis 1996.

⁶ *Institutum Societatis Iesu*, t. 3: *Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones Industriae, Exercitia, Directorium*, Florentiae 1893.

⁷ *Summarium Constitutionum et Regulae generales*, [w:] *Institutum Societatis Iesu...*, s. 1–47.

⁸ *Regulae particulares*, [w:] *Institutum Societatis Iesu...*, s. 48–157.

⁹ *Instructio R. P. Claudii Aquavivae de Spiritu ad superiors*, [w:] *Institutum Societatis Iesu...*, s. 321–340; *Instructiones ad provinciales et superiores Societatis*, [w:] *Institutum Societatis Iesu...*, s. 341–394.

були видані польською мовою статuti для братів з ордену в м. Стара Весь, де знаходився колегіум єзуїтів¹⁰. Ще одним корисним джерелом для дослідника є каталоги провінцій, які щорічно публікувало Товариство Ісуса. У них можна знайти інформацію щодо кількості членів ордену, які знаходились в конкретному колегіумі або місійному домі, їхні імена, прізвища, їхні обов'язки при резиденції. Таким чином, можна дізнатись хто з єзуїтів виконував функції суперіора, писаря, сповідника, хто і якою мовою виголошував проповіді тощо. Також можна знайти інформацію про братів ордену, які навчались при колегіумах, готувались до останніх обітниць або займались господарськими справами.

Серед корисних довідкових матеріалів варто особливо відзначити *Енциклопедію відомостей про єзуїтів на землях Польщі й Литви* за редакцією о. Людвіка Гжебеня. Книга містить короткі довідки, які стосуються термінології, історії окремих резиденцій, біографій єзуїтів¹¹. Цінна інформація для дослідників ордену міститься в словнику о. Якуба Колача. В книзі можна знайти пояснення термінології, якою послуговується Товариство Ісуса. В ній також знаходяться відомості про різні особливості внутрішнього життя ордену¹². Різні аспекти діяльності ордену Товариства Ісуса у Львівській архієпископії неодноразово ставали предметом зацікавлення сучасних істориків¹³, зокрема освіта¹⁴, видавнича справа¹⁵, релігійні товариства¹⁶, філософія¹⁷, біографії¹⁸.

¹⁰ *Zasady życia duchownego dla użytku braci Towarzystwa Jezusowego*, Starawieś 1890; *Reguły Towarzystwa Jezusowego*, Starawieś 1890.

¹¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996 [wyd. 2, Kraków 2004].

¹² J. Kołacz, *Słownik języka i kultury jezuitów polskich*, Kraków 2006.

¹³ Подібну проблематику, тільки в більш пізній період, підіймає у своїй дисертації С. Августинек. S. Augustynek, *Provincia Małopolska Towarzystwa Jezusowego w latach 1926–1939*, Kraków 2020.

¹⁴ Діяльність освітніх закладів Товариства Ісуса в Галичині висвітлює також у своїх наукових роботах польська дослідниця Беата Топій-Стемпінська. Особливу увагу заслуговує її праця *Студенти єзуїтських навчальних закладів в Галичині в XIX ст.*, де міститься багато історичних відомостей про конвікти єзуїтів в Тернополі і Львові. В. Топій-Стемпінська, *Uczniowie jezuickich instytucji edukacyjnych w Galicji w XIX wieku. Portret zbiorowy*, Kraków 2019.

¹⁵ M. Jagiełło, *Trwałość i zmiana. Szkice o „Przeglądzie Powszechnym” 1884–1918*, Warszawa 1993; Z. Jakubowski, *„Przegląd Powszechny” 1884–1985*, Warszawa 1987.

¹⁶ Монографія о. Станіслава Цесляка присвячена суспільній діяльності єзуїтів і заснуванню ними релігійних товариств в Галичині. Особливу увагу автор приділяє марійським содаліціям і Товариству св. Зити. Монографія містить багато цінних відомостей про історію Галицької провінції Товариства Ісуса. В окремих розділах о. С. Чешлак аналізує роль Католицької церкви в суспільних і культурних процесах регіону. S. Cieślak, *Działalność społeczno-kulturalna jezuitów galicyjskich w stowarzyszeniach katolickich 1856–1914*, Kraków 2013.

¹⁷ Суттєве значення мають праці о. Романа Даровського, який досліджував філософські погляди єзуїтів. R. Darowski, *Filozofia jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku*, Kraków 2013; R. Darowski, *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku*, „Forum Philosophicum” 2000, t. 5, s. 21–53; R. Darowski, *Filozofia jezuitów w Polsce od XVI do XVIII wieku. Próba syntezy*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1996, t. 41, s. 47–73.

¹⁸ J. Brząkański, *O. Antoni Reichenberg T.J.*, Kraków 1904; J. Brząkański, *O. Waleryan Mrowiński Towarzystwa Jezusowego*, Kraków 1906; A.P. Bieś, *Jan Badeni SJ (1858–1899). U początków ruchu społecznego katolików w Galicji*, Kraków 2012; T. Bzowski, *Ojcowie i bracia towarzystwa*

Особливості організації ордену та формація єзуїтів

Перед тим, як проаналізувати форми діяльності єзуїтів, важливо коротко згадати особливості організації ордену. Товариство Ісуса в XIX ст. зберігало правила і традиції, закладені в конституціях його засновником св. Ігнатієм Лойолою. Орден керував генерал, якого обирали довічно. Затвердити його кандидатуру міг лише Папа Римський¹⁹. В керівництві генералу допомагали асистенти, які мали функцію радників. Адміністративно-територіальною одиницею Товариства Ісуса була провінція²⁰. Територія Львівської архідієцезії була частиною Галицької провінції. Межі останньої охоплювали також Перемишльську, Тарнувську та Краківську дієцезії²¹. Провінцію очолював провінціал, який підпорядковувався особисто генералові ордену. Каденція провінціала могла тривати тільки три роки, але єзуїт міг бути призначений виконувати її на той самий термін ще один раз²². В обов'язки провінціала²³ входило керівництво провінцією, забезпечення в ній духовної праці ордену²⁴. Під його наглядом перебували локальні заклади єзуїтів. На відміну від інших орденів, у Товариства Ісуса такі заклади називалися домами або резиденціями²⁵, але в жодному разі не монастирями²⁶.

Jezusowego zmarli w polskich prowincjach od r. 1820, Kraków–Warszawa 1932; S. Pyszka, *Sylwetki jezuitkich publicystów i działaczy społecznych: 1872–1918*, Kraków 1996; A. Sternicki, *Henryk Jackowski SJ. Inicjator odnowy religijnej i społecznej Kościoła w Galicji*, Kraków 2006; S. Cieślak, *Wkład o. Wojciecha Marii Baudissa SJ w reformę zakonu św. Bazylego Wielkiego*, „Nasza Przyszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 2004, t. 101, s. 197–238.

¹⁹ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 121.

²⁰ Провінції Товариства Ісуса утворювали асистенцію. Остання не мала свого окремого керівника, проте кожен з асистентів повинен був слідувати за ситуацією у конкретній асистенції та доповідати генералові про стан справ у ній. У 1914 р. було 5 асистенцій: італійська, французька, іспанська, англійська та німецька, до якої і входила Галицька провінція. *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1914 in annum 1915*, Cracoviae 1915, s. 75.

²¹ В 1820 р., коли єзуїти відновили свою діяльність в Галичині, провінція спершу називалася „Польською”, однак вже через рік її назву змінили на „Галицьку”. У 1833 р. єзуїти відкрили нові місіїні дома в Австрії, що призвело до розширення території провінції і її наступної зміни назви на „Галицько-Австрійську”, а потім на „Австрійсько-Галицьку” у 1839 р.. Нарешті, 21 червня 1846 р., єзуїти поділили провінцію на дві частини – „Австрійську” та „Галицьку”. З того часу назва провінції залишалась незмінною, аж поки у 1918 р. не змінилась на „Польську”. J. Sas, *Dawniejsze nazwy i zmiany terytorialne Prowincji Galicyjskiej*, „Nasze Wiadomości” 1910–1912, nr 3, s. 468; *Prowincja Zakonna*, [w:] *Encyklopedia wiedzy...*, <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&mq=PROWINCJA+ZAKONNA&f=1> [dostęp: 27.02.2023].

²² J. Kołacz, *op. cit.*, s. 216.

²³ Крім того, провінціали брали участь у генеральній конгрегації, яка скликалась у Римі для виборів генерала ордену та розв'язання важливих питань. Разом із провінціалами до складу конгрегації входили делегати від провінції. *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 330–331.

²⁴ *Ibidem*, p. 381–382.

²⁵ Доми єзуїтів призначалися для різних видів робіт і умовно ділилися на два типи. До першого типу належали місіїні дома, які використовувалися для душпастирської діяльності ордену (такі як резиденції, де проживали єзуїти, видавництва, навчальні заклади тощо). Другий тип домів – це резиденції, призначені для різних потреб Товариства Ісуса, наприклад, для навчання схоластиків і третьої пробації або для догляду за хворими та бідними людьми. Важливо підкреслити, що термін „резиденція” не означав розкішного помістя, а тільки використовувався для позначення місіїного дому. *Ibidem*, p. 387–388.

²⁶ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 88.

Головним у резиденції був суперіор, тобто настоятель, який контролював діяльність ордену в конкретному населеному пункті, слідкував за виконанням обов'язків підпорядкованих йому єзуїтів. Якщо дім належав до навчальних закладів, то його настоятель мав звання „ректора”, а в разі резиденції – суперіора. І ректор, і суперіор перебували у підпорядкуванні провінціала²⁷. Останній перевіряв звіти про управління резиденцією або колегіумом, доручав різні завдання, слідкував за душпастирською діяльністю у провінції. У кожній резиденції або колегіумі Товариства Ісуса велася документація про те, чим займалися єзуїти впродовж року. В такій документації записувалась інформація про урочисті заходи, організовані ордену, або будь-які інші події, пов'язані з діяльністю місійного дому²⁸. На поч. ХХ ст. місіонерська діяльність єзуїтів проводилась в декількох містах Львівської архідієцезії. Місійні доми ордену знаходились в Тернополі, Львові, Станиславові, Чернівцях і Коломиї²⁹. В 1904–1905 рр. декілька єзуїтів перебувало на місії в Стрию. В 1907 р. Товариством Ісуса було організовано будівництво Львівського реколекційного дому. Дана стаття буде присвячена аналізу душпастирської діяльності єзуїтів у вищезгаданих містах³⁰.

Формація в Товаристві Ісуса мала свої особливості. Вона тривала в середньому 12. Допустити до пробації могли провінціали. У конституціях зазначалось, однак, що приймати рішення про прийняття кандидата до ордену мали право настоятелі місійних домів³¹. Спершу відбувалась співбесіда, під час якої екзаменатор, який оцінював здібності охочого вступити до Товариства Ісуса, розпитував загальні відомості про його життя, а також повідомляв про майбутні обов'язки. Для того, щоб краще осмислити свій вибір і не передумати, кандидат, перед вступом до ордену, проживав в домі в статусі гостя від 12 до 20 днів³². Після допуску до пробації³³ передбачалось ретельне опитування екзаменатором. Останній повинен був дізнатися все про життя кандидата, а також оцінити його здібності. Кандидат, якщо він був освічений, мав навіть можливість провести лекцію для аудиторії, яку призначить настоятель.

²⁷ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 172–173.

²⁸ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4: *Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce*, Kraków 1905, s. VII–VIII.

²⁹ *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCM*, Cracoviae 1900, p. 45.

³⁰ До вибуху Першої світової війни у Львівській архідієцезії було 6 домів ордену. Для порівняння, більше домів налічувалось в домініканців (9 домів) і в бернардинців (8 домів). Загалом, якщо у Галицькій провінції знаходилось 507 єзуїтів, серед них 225 отців, 132 схоластики й 150 коад'юторів, то у Львівській архідієцезії перебувало 65 єзуїтів, з них 41 отець і 24 коад'ютори (це приблизно 13% від загальної кількості членів ордену в Галицькій провінції та 13% від загальної кількості римо-католицьких ченців у Львівській архідієцезії). *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1913 in annum 1914*, Cracoviae 1913, p. 50.

³¹ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 70.

³² *Ibidem*, p. 86.

³³ Треба зауважити, що це слово трапляється в статуті, але в повсякденній мові “пробацією” називали саме останній, завершальний етап формації єзуїтів. J. Kołacz, *op. cit.*, s. 212.

Це було потрібно для того, щоб оцінити його ерудованість, наукові знання і вміння викладати предмет³⁴.

При вступі до Товариства Ісуса претендент мав пройти загальну сповідь, пригадуючи все своє життя. Після цього він отримував причастя. Загальна сповідь мала повторюватись кожних 6 місяців впродовж формації. Сповідником, при цьому, був інший єзуїт, якого призначав для цієї ролі суперіор. Для професів і коад'юторів, котрі закінчили навчання, загальна сповідь передбачалась щорічно³⁵. Існувало кілька перешкод до вступу в Товариство Ісуса. В орден не допускали, якщо кандидат відлучений від церкви або пов'язаний з ерессю, здійснив вбивство чи інші важкі гріхи, перебував у шлюбі або в іншому ордені, мав якусь хворобу, котра перешкождала його фізичним або розумовим здібностям³⁶.

Перший термін навчання, тобто новіціат, тривав 2 роки. Кандидати, які навчалися впродовж цього періоду, називалися відповідно новіціями або коад'юторами. Вони поділялись на новіціїв схоластиків і новіціїв братів. До схоластиків належали єзуїти, які розпочинали вивчення філософії та теології, щоб у майбутньому висвятитись на священників³⁷. Новіціат передбачав вивчення церковних законів і статуту ордену, працю в місійному домі. Кандидат повинен був обов'язково пройти 6 випробувань: завершити повністю духовні справи, прислужувати в лікарні, здійснити паломництво без грошей, виконувати обов'язки по дому, навчати катехизму дорослих і дітей³⁸, а також проповідувати. На кожне випробування давався місяць, але період і суть завдання могли коригуватись настоятелем, залежно від навколишніх умов, в яких знаходилась резиденція ордену. Для прикладу, допускалось два місяці праці в лікарні замість паломництва або навпаки³⁹. Новіції повинні були роздумувати над своїм покликанням⁴⁰ і обов'язками⁴¹, викорінювати свої погані звички й боротися зі слабкостями⁴². Після новіціату кандидати допускались до простих обітниць. Останні давалися латинською або рідною мовою в усній і письмовій формі в присутності старших членів ордену. Кандидати проголошували вічні обітници, натомість за Товариством Ісуса завжди залишалось право в майбутньому виключити будь-кого з ордену, тим самим звільняючи його від проголошених обітів⁴³.

³⁴ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 89.

³⁵ *Summaryusz*, [w:] *Reguly Towarzystwa Jezusowego...*, s. 5–6.

³⁶ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 28–29.

³⁷ *Ibidem*, s. 62–63.

³⁸ Див. S. Załęski, *Rozbiór dekalogu dla klas wykształceńszych*, Poznań 1892.

³⁹ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 37–38.

⁴⁰ *Zasady życia duchownego...*, s. 3–12.

⁴¹ *Ibidem*, s. 31–40.

⁴² *Ibidem*, s. 16–26.

⁴³ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 208.

Існували приписи для братів з ордену. Кoad'ютори, окрім навчання, могли виконувати різну роботу по дому. Ризничий мав допомагати в костелі, наприклад запалювати свічки перед месою, розкладати лавки, перевіряти наявність води для освячення, двічі на тиждень замітати костел⁴⁴. Санітар слідкував за здоров'ям мешканців місійного дому⁴⁵, піклувався про хворих, викликав і допомагав лікарю⁴⁶. Фортіян слідкував за входом до місійного дому, записував тих, хто з нього виходив, зустрічав гостей⁴⁷. При виході з дому єзуїту треба було записати своє ім'я на таблиці при вході й повідомити фортіяна про мету маршруту⁴⁸. Кухар відповідав за кухню. Страви повинні були бути готовими за пів години до початку їжі. Розмір порцій визначав суперіор⁴⁹. Загалом, в конституціях ордену рекомендувалось призначати на кожну посаду окрему людину, але все залежало від кількості членів ордену та обсягу роботи, якого потребувала конкретна посада в місійному домі або колеґіумі⁵⁰.

По закінченню новіціату розпочинались 3-річні філософські студії⁵¹. Новіції брати, які завершували новіціат, але не продовжували навчання для висвячення на священника, ставали коад'юторами господарськими та займались здебільшого внутрішніми справами ордену, піклувались про порядок у домах⁵². Схоластики повинні були вивчати іноземні мови, логіку, природничу і моральну філософію, метафізику, теологію і Святе Письмо. Двома тогочасними науковими авторитетами були Аристотель і св. Фома Аквінський⁵³. Метою філософських курсів була підготовка до майбутніх богословських студій⁵⁴. У 1832 р. генерал Товариства Ісуса Ян Філіп Ротан опублікував оновлене *Ratio Studiorum*. Додатковий акцент в ньому робився на вдосконаленні мислення і волі єзуїтів. В 1879 р. папа Лев XIII видав енцикліку *Aeterni Patris*, започаткувавши новий філософський напрям – неотомізм⁵⁵. Згодом, в 1911 р. генерал ордену Франц Вернц видав розпорядження під назвою *Ordinatio studiorum Provinciae Galicianae ab ARP Generali approbatum*, в якому достосовував *Ratio Studiorum* до папської енцикліки. На першому курсі філософії

⁴⁴ *Reguły zakrystyana*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 56–58, 60.

⁴⁵ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 127.

⁴⁶ *Reguły infirmarza*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 61–63.

⁴⁷ *Reguły fortyana*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 67.

⁴⁸ *Reguły wspólne*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 41–42.

⁴⁹ *Reguły kucharza*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 83–84.

⁵⁰ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 74.

⁵¹ В окремих випадках ці курси бути скороченими до 2 років. В цьому випадку, вони називались „бієнніум”, що означає „період, який триває 2 роки”. J. Kołacz, *op. cit.*, s. 63.

⁵² *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 200.

⁵³ *Ibidem*, p. 150, 182–183.

⁵⁴ R. Darowski, *Filozofia jezuitów w Polsce od XVI do XVIII wieku...*, s. 48.

⁵⁵ R. Darowski, *Filozofia Jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku [The Philosophy of the Jesuits in the Territories of the Former Commonwealth: Poland, Lithuania, Belarus and Ukraine in the 19th Century]*, „Forum Philosophicum” 2012, t. 17, nr 2, s. 285.

вивчали логіку, загальну метафізику, історичну критику, окремі розділи біології. На другому році навчання серед предметів були раціональна й емпірична психологія, деякі теми з хімії, мінералогії, геології та фізики. На останньому курсі була теодицея, моральна філософія, історія філософії, тексти Аристотеля і св. Фоми Аквінського, розділи з астрономії, онтології, педагогіки, християнського мистецтва, загальної філософії. Міста проведення філософських курсів для єзуїтів в другій половині XIX – поч. XX ст. часто переносились. Впродовж 1887–1895 рр. члени ордену проходили цей етап навчання в Тернополі⁵⁶.

Після філософських курсів наставав 2-річний період душпастирської діяльності, так звана „магістерка”. Впродовж цього етапу схоластики вирушали в місійні доми, де долучались до повсякденних душпастирських обов’язків у Товаристві Ісуса, виконуючи різні завдання, які їм доручав настоятель, наприклад, навчали катехизму в школах, займались адміністративною або господарською роботою⁵⁷. Коли закінчувалась „магістерка”, то починався 3-річний період вивчення теології, під час якого єзуїти здобували відповідний науковий ступінь і готувались отримати священство⁵⁸.

Формація в Товаристві Ісуса завершувалась спеціалістичними студіями, що тривали близько двох років, і третьою пробацією. Під час студій єзуїт висвячувався на священника, міг поглиблювати знання з вибраних предметів, навіть завершувати докторантуру⁵⁹. Третя пробація – останній етап формування єзуїта і підсумок його багатолітнього навчання. Зазвичай для неї збирали групу з кільканадцяти членів ордену з різних провінцій. Рішення про допуск єзуїта до третьої пробації приймав провінціал. Третя пробація завершувалась трьома або чотирма публічними обітницями⁶⁰. Проголосивши публічні обітници й отримавши священницький статус схоластики ставали духовними коад’юторами та займались душпастирською роботою. Натомість найвищий ступінь в ордені займали професи, котрі проголошували чотири урочисті обітници: бідності, чистоти, послуху, а також вірності папі римському⁶¹. Тільки професи мали право виконувати найвищі функції в Товаристві Ісуса⁶².

У єзуїтів не було габіту. Головна ідея щодо убрання полягала в тім, що одяг є другорядною справою в порівнянні з внутрішніми цінностями людини⁶³. Існувало кілька правил щодо того як повинен вдягатись єзуїт. Одяг не повинен виділятися серед одягу мешканців краю, а також має бути пристойним

⁵⁶ Іншими містами, в яких впродовж певного часу проводились філософські курси, були Сьрем (1869–1872), Стара Весь (1872–1875), Хирів (1885–1887), Новий Сонч (1895–1913). R. Darowski, *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku...*, s. 23–24, 27.

⁵⁷ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 164.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 275.

⁵⁹ S. Augustynek, *Prowincja Małopolska...*, s. 183–184.

⁶⁰ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 281.

⁶¹ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 25, 200.

⁶² J. Kołacz, *op. cit.*, s. 146, 213.

⁶³ *Ibidem*, s. 262–263.

і скромним, щоб відповідати чесноті бідності⁶⁴. Відповідно, головним убранням єзуїтів в Галицькій провінції була священнича сутана⁶⁵.

Кожен член ордену повинен був щоденно, двічі на день, виділяти час для іспиту совісті, а також для молитви, роздумів і духовних читань.OBOB'язковою була присутність на богослужінні, яке відбувалось в тому костелі, що належав ордену⁶⁶. Для всіх, хто займався наукою, необхідно було знати латинську мову. Рекомендувалось, також знати мову краю, в який його відправляли⁶⁷. Заборонялось мати свої гроші. Отримати книги можна було з дозволу суперіора, але було заборонено робити в них помітки⁶⁸. Без згоди настоятеля не можна було брати з собою якісь речі з місійного дому⁶⁹. Деякі пункти статуту регламентували поведінку. Наприклад, єзуїтам рекомендувалось не морщити лоба і носа, аби не було видно емоцій. Губи не мали бути надто стиснутими чи надто розкритими, але від обличчя мало віяти радше веселістю, ніж смутком⁷⁰.

Кожен місійний дiм мав свій розпорядок дня, встановлений суперіором. Певний час призначався на богослужіння, трапезу, навчання, сон тощо. В конституціях зазначалось, щоб розпорядок регулювався якимось сигналом. Здебільшого його функцію виконував дзвінок, але це питання могло регулюватись в залежності від місцевих звичаїв. Коли лунав сигнал, то членам ордену слід було одразу вирушати до того, до чого він закликав, залишаючи всі справи, зокрема „навіть недописану букву”⁷¹.

У підсумку, формація єзуїтів відрізнялась своїм довготривалим навчанням, яке тривало в середньому 12 років. Кандидати повинні були дотримуватись ретельної дисципліни та проходити різноманітні випробування, щоб довести свою готовність стати повноправними членами ордену. Весь процес формації був передбачений конституціями ордену і двічі оновлений у XIX столітті освітнім документом *Ratio Studiorum*. У процесі формування кандидат проходив низку етапів, включаючи період навчання філософії та теології, духовних вправ та виконання обов'язків при місійному домі. Кожен з єзуїтів відповідав за окрему сферу діяльності при резиденції. Статути Товариства Ісуса передбачали детальний перелік обов'язків для кожної посади, але вони могли бути адаптовані до конкретних умов, в яких знаходився місійний дiм ордену. Можна припустити, що довготривале навчання згодом давало можливість єзуїтові проявляти себе у різних сферах діяльності.

⁶⁴ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 238.

⁶⁵ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 264–266.

⁶⁶ *Reguły wspólne*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 30.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 32.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 31.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 36.

⁷⁰ *Reguły o skromności*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego...*, s. 44–45.

⁷¹ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 176.

Форми душпастирського служіння

Одним із головних завдань ордену було місіонерське служіння. Єзуїти, які отримали висвячення, відправляли меси й займались різною душпастирською діяльністю при костелах: сповіддю, причащенням, проповідями, підготовкою до 1-го причастя, катехизацією, відвідуванням хворих⁷². Окрім цього, орден займався катехизацією і духовним проводом в'язнів. Про це відомо зі звернення державного прокурора в м. Львів від 22-го лютого 1893 р., який просив провінціала призначити священнослужителя з ордену на посаду капелана при в'язниці для чоловіків. В перелік обов'язків останнього входило проведення богослужінь для ув'язнених, навчання їх релігії та етиці. Кандидат на посаду капелана повинен був бути готовим проводити зустрічі з ув'язненими навіть в робочих залах та столовій. В листі прокурор зазначав, що для цієї посади потрібна досвідчена та ерудована особа, на яку, за його переконанням, чудово б підійшов хтось з Товариства Ісуса⁷³. У червні 1894 р., орден організував реколекції для 178 в'язнів Станиславівської в'язниці. Ця ініціатива була високо оцінена головою місцевого суду, який відправив лист подяки за організацію реколекцій⁷⁴.

Скласти уявлення про обов'язки єзуїтів допомагають, до прикладу, матеріали каталогу ордену Галицької провінції за 1901 р. В ньому зазначено, що о. С. Заленський в цьому році виконував обов'язки суперіора львівської резиденції Товариства Ісуса з 17 липня 1899 р. Окрім цього, він був адміністратором, душпастирем та сповідником в храмі св. Петра і Павла, модератором марійської содаліції та займався написанням літератури⁷⁵. Останнє, при наявності такого таланту у члена ордену, рекомендувалось конституціями⁷⁶. Міністром⁷⁷ і прокуратором⁷⁸ дому був о. Блажей Свідловський. Отець Бернард Геррманн виголошував проповіді німецькою мовою, а о. Владислав Ченч був модератором в Братстві доброї смерті й Товаристві св. Зити. Крім того,

⁷² Про статистичні дані душпастирської діяльності єзуїтів свідчать їхні звіти, котрі називались *Fructus Spiritualis*. З них можна довідатись, наприклад, що у 1904/5 рр. у Станиславові було відлено приблизно 29 750 причасть, виголошено 122 проповіді й проведено 401 урок катехизи, а в 1913/1914 ця кількість зростає до 53 300 причасть, 436 проповідей і 2017 уроків відповідно. Представлені у звітах дані навряд достеменно точні, але їх вони демонструють певну динаміку розвитку душпастирської діяльності ордену в населеному пункті. *Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1904, ad diem 1 Julii 1905*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 630–631; АТЖКр, rkps nr 1193-II, *Fructus spiritualis Rezendencji w Stanisławowie z lat 1903–1943*, k. 14–15.

⁷³ АТЖКр, rkps nr 1158, k. 181–182.

⁷⁴ С. Заленський, *Отці єзуїти в Станиславові*, Івано-Франківськ 2010, с. 60–62; S. Załęski, *Jezuici w Polsce: 5 tomów w jednym, z dwoma tomami*, Kraków 1908, s. 311.

⁷⁵ *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCMI, Cracoviae 1901*, s. 21.

⁷⁶ *The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms...*, p. 298.

⁷⁷ Міністром називали людину, яка відповідає за матеріальні цінності в домі. Здебільшого, він був заступником суперіора, виконував його функції у разі відсутності або хвороби останнього. J. Kołacz, *op. cit.*, s. 170.

⁷⁸ Прокуратор – член ордену, який відповідає за майно в місійному домі.

обоє священнослужителів виконували обов'язки сповідників в храмах⁷⁹. Аналогічні відомості є про функції коад'юторів. Так, брат Вільям Габриельський виконував роботу кухаря, брат Міхаель Клюс – фургіана⁸⁰, а Томас Швядер дбав про гардероб мешканців дому⁸¹. В загальному, у каталогах можна знайти перелік обов'язків кожного єзуїта в кожному конкретному році.

Поширеною релігійною практикою, якою займались єзуїти в Галичині були травневі богослужіння. Про останні відомо ще з Середньовіччя, але значний внесок у їх поширення здійснив італійський єзуїт о. Альфонс Маззоралі (1749–1813). Вони проводилися в каплиці або церкві у супроводі проповідей отця і співів хору на честь Богородиці. Головною складовою травневих богослужінь була Літанія Лоретанська⁸². В 1827 р. першим містом Львівської архідієцезії та загалом Галичини, де єзуїти провели травневе богослужіння, став Тернопіль⁸³. Завдяки ордену такі релігійні заходи поширилися в усьому регіоні⁸⁴. Товариство Ісуса видавало окрему книгу зі щоденними роздумами, присвяченими Богородиці, на кожен день травня⁸⁵.

Іншою поширеною релігійною практикою була організація адорацій. Для їх проведення єзуїти навіть писали спеціальну літературу⁸⁶. У костелах ордену могли бути організовані поклоніння Святим Дарам для певних груп людей, членам релігійних товариств чи окремим категоріям населення. Наприклад, у листі, який о. Вавжинець Томнічак написав до провінціала ордену 23 лютого 1909 р., згадується про адорацію для робітників у м. Станіславів, яке відбулось з дозволу римо-католицької консисторії та з благословенням архієпископа Юзефа Більчевського⁸⁷.

Ще однією релігійною практикою, характерною для душпастирства ордену в зазначений період, було проведення урочистих процесій на честь Серця Ісуса. Єзуїти неодноразово присвячували свої проповіді ідеям цього культу⁸⁸.

⁷⁹ *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCM...*, p. 21.

⁸⁰ Від слова „фурта”, що означало „брама”, тобто вхід до місійного дому ордену. Він слідкував за входом, приймав відвідувачів, передавав отримані листи тощо. J. Kołacz, *op. cit.*, s. 119.

⁸¹ *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCM...*, p. 21.

⁸² U. Janicka-Krzywda, *Majowe Nabożeństwa*, „Posłaniec Serca Jezusowego” 2006, nr 5, s. 10–11.

⁸³ У Львівській архідієцезії популяризації травневих богослужінь сприяв архієпископ Францішек Ксаверій Вешлейський. У куренді від 24 лютого 1864 р. він закликав духовенство до проведення цих релігійних практик у своїх парафіяльних храмах як у містах, так і в селах. W. Mrowiński, *O czci Matki Boskiej w Polsce*, Kraków 1898, s. 158.

⁸⁴ *Majowe Nabożeństwo*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 72–73.

⁸⁵ S. Załęski, *Majowe Nabożeństwo czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja objaśniających Salve Regina – Witaj Królowo*, Kraków 1909.

⁸⁶ Див. S. Bratkowski, *Adoracje*, Kraków 1913.

⁸⁷ W. Tomnicz, *Pierwsza nocna adoracja robotników w Stanisławowie*, „Nasze Wiadomości” 1910–1912, nr 3, s. 105.

⁸⁸ *Serce Jezusowe. Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego*, Kraków 1910.

Масові заходи на честь Серця Ісуса проводились в Тернополі⁸⁹, Станіславові⁹⁰, Стрию⁹¹. Здебільшого у процесіях брали участь запрошені єзуїтами релігійні та народні товариства, церковні братства, а також духовенство і місцеве населення⁹². Доцільно відзначити, що 25 жовтня 1894 р. на честь Найсвятішого Серця Ісусового був освячений храм єзуїтів у Чернівцях. У червні наступного року, єзуїти провели велику процесію, на яку прийшло декілька тисяч людей різних конфесій⁹³. Окремо слід відзначити, що для організованих орденем подій були характерні патріотичні мотиви. Єзуїти проводили заходи й річниці на честь відомих польських діячів. Про це відомо завдяки звітам і численним афішам, присвяченим цим подіям⁹⁴. Серед таких можна виділити річницю народження і смерті Юліуша Словацького, благодійний музичний вечір на честь блаженного Анджея Боболі⁹⁵, річницю смерті Петра Скарги, Січневого повстання⁹⁶, Грюндвальдської битви⁹⁷, а також новенни до святого Станіслава Костки як патрона Польщі та опікуна польської молоді⁹⁸.

У другій половині XIX ст. поширеною формою діяльності Товариства Ісуса стали реколекції. Їх популяризатором в Галичині був провінціал Галицької провінції о. Генрик Яцковський⁹⁹. Існувало декілька видів реколекцій: індивідуальні, які проводились під час народних місій, і замкнутого типу, котрі тривали декілька днів¹⁰⁰. Стараннями о. С. Заленського в 1887 р. у Кракові вийшла книга, в якій була пояснена суть реколекції і пропонувались

⁸⁹ АТЖКр, rkps nr 1479-II, k. 155.

⁹⁰ АТЖКр, rkps nr 1175, k. 56; *Pierwsza procesya Serca Jezusowego w Stanislawowie (1908 r.)*, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 614–615.

⁹¹ *Rezydencya w Striju*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 585–586.

⁹² Див. АТЖКр, rkps nr 1175, k. 91.

⁹³ Урочисті вотиви проводились священнослужителями різних обрядів: латинського – отцем Якобом Швінярським з села Боян, вірменського – отцем каноніком Каетаном Каспровичем та греко-католицького, який представляв отець канонік Келестин Костецький. Акт посвяти Найсвятішому Серцю Господа Ісуса оголошувався трьома мовами: німецькою, польською й українською. АТЖКр, rkps nr 1163-IV, k. 107, 113–113г.

⁹⁴ АТЖКр, rkps nr 1479-II, k. 157–162.

⁹⁵ L. Boem, *Tarnopol. Sodalicja Panów*, „Sodalis Marianus” 1910, t. 9, nr 4, s. 253–254.

⁹⁶ *Rok szkolny 1911/12*, „Sprawozdanie liceum i gimnazjum realnego ss. urszulanek w Kołomyi z prawem publiczności za rok szkolny 1911/12” 1912, s. 5.

⁹⁷ *Kilka słów o Stowarzyszeniu*, „Przyjaciel Sług” 1910, t. 8, nr 11, s. 176.

⁹⁸ АТЖКр, rkps nr 1175, k. 90.

⁹⁹ У 1873 р. у Перемишлі виникло Товариство Доброго Пастиря, котре сприяло популяризації реколекцій. До нього входило біля сотні священників з Перемишльської дієцезії. Засновниками цієї організації були о. Г. Яцковський та о. Генрик Сжжинський. Всі священнослужителі, котрі входили до товариства зобов'язувались до проведення реколекцій принаймні двічі на рік, а також допомагати отцям з сусідніх парафій в народних місіях. До кінця XIX ст. реколекції стали поширеною релігійною практикою в усій Галичині. L. Grzebień, *Misje i rekolekcje ludowe jako środek odnowy religijnej na ziemi strzyżowskiej w XIX i XX wieku. (Przyczynek do religijności regionu)*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny” 2019, t. 5, s. 60–61.

¹⁰⁰ Реколекції у Львівському домі тривали 3–4 дні. Див. АТЖКр, rkps nr 388, k. 36.

різноманітні теми для роздумів¹⁰¹. Книга була поділена на 12 конференцій, тобто тем для роздумів¹⁰². Головною метою реколекцій було спасіння власної душі. Основою реколекційної методики були *Духовні вправи* св. Ігнатія Лойоли. Вважалося, що приклад першої реколекції показав сам Ісус Христос, коли перебував в пустелі 40 днів перед початком свого проповідництва¹⁰³. Окрема книга о. С. Заленського призначалась для проведення триденних реколекцій священнослужителям¹⁰⁴. Перший день був присвячений проблематиці мети й призначення священників, джерелам гріхів і проступках серед духовенства. На другий день були роздуми про смерть, останній суд, пекло і покликання св. Петра, а на третій – про життя, розп'яття і воскресіння Ісуса Христа¹⁰⁵. Щодо самих єзуїтів, то впродовж свого життя кожен з них відбував великі реколекції, що тривали 30 днів, мінімум два рази, під час новіціату і третьої пробації¹⁰⁶.

Єзуїти часто організовували так звані „станові реколекції”, на які збирались окремі категорії населення. Як правило, такі заходи проводилися в костелах або в спеціальних домах, інколи в монастирях і благодійних закладах. Серед учасників реколекцій були представники різних суспільних станів: духовенство, семінаристи, інтелігенція. В 90-х рр. XIX ст. до переліку цих категорій населення долучилися робітники¹⁰⁷. В 1907 р. єзуїти відкрили у Львові окремий дім, що призначався для проведення реколекцій виключно для чоловіків¹⁰⁸. У честь цієї події папа Пій X прислав своє благословення¹⁰⁹. Звітна статистика свідчить, що з 1908 р. до початку 1914 р. в домі було проведено близько 433 реколекцій, у яких взяло участь приблизно 3580 реколектантів¹¹⁰. Впродовж 13–18го березня 1910 р. одним із учасників був навіть архієпископ Ю. Більчевський, який залишив своє благословення в журналі відгуків¹¹¹. Поруч з реколекційним домом знаходилась каплиця, в якій здійснювалися богослужіння¹¹².

Місіонерське служіння єзуїтів не обмежувалось містом, в якому знаходився місійний дім. Йому часто доводилось виїжджати на місії в сусідні населені

¹⁰¹ S. Załęski, *Konferencje i nauki rekolekcyjne*, Kraków 1887.

¹⁰² Ibidem, s. I–IV.

¹⁰³ Ibidem, s. 10, 11–13.

¹⁰⁴ S. Załęski, *Triduum dla kapłanów*, Warszawa 1895.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 245–246.

¹⁰⁶ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 296.

¹⁰⁷ A.P. Bieś, *op. cit.*, s. 72–73.

¹⁰⁸ Перед цим орден відкрив дім з аналогічним призначенням в м. Чеховіце в 1905 р.

¹⁰⁹ Отець Ромуальд Коппенс написав книгу, в якій пояснив суспільне значення реколекційних домів. Втім, головною метою його праці було висвітлення процес спорудження дому у Львові. Див. R. Coppens, *Dom rekolekcyjny dla mężczyzn we Lwowie*, Lwów 1908.

¹¹⁰ ATJKr, rkps nr 388, k. 55.

¹¹¹ ATJKr, rkps nr 1103-IV, Spis uczestników rekolekcji zamkniętych z lat 1908–1939, k. 1, 13r.

¹¹² J. Brząkański, *Dom rekolekcyjny we Lwowie*, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 492.

пункти. Ще з XVI ст. одними з найпоширеніших апостольських практик ордену були народні місії¹¹³. Вони бували декількох видів: міські, сільські і ті, які проводились при парафіяльних костелах. Останні тривали від трьох до чотирьох тижнів. Упродовж них єзуїти займались катехизацією населення, виголошенням проповідей у костелі, підготовкою людей до сповіді. При кожній резиденції ордену були отці, які відправлялись на місії в різні парафії. В XIX ст. народні місії почали називати парафіяльними місіями. Вони стали поширеною практикою в Галичині з 1870–х рр.¹¹⁴ Кожна місія, як правило, тривала в середньому 8 днів і розпочиналась в суботу. В неділю для її учасників виголошувалась мета, а надалі їм проводились науки на тему призначення життя людини, спасіння її душі тощо¹¹⁵.

На прикладі духовної праці місійного дому ордену в Чернівцях особливо помітно наскільки часто єзуїти виїжджали на місії в різні місцевості. Впродовж 1896–1905 рр. орден провів 122 короткотривалі місії й реколекції в населених пунктах Буковини. Найчастіше вирушали на місії о. Антоній Верцинський, трохи рідше о. Арнольд Вашица, о. Францішек Еберхард¹¹⁶. Очевидно, що брак римо-католицького духовенства був характерною проблемою не тільки для Галичини. Розпорядження Митрополичої консисторії латинського обряду у Львові від 30 січня 1899 р., котре стосувалось Чернівецького і Радовецького деканатів, свідчить про поганий стан католицьких парафій на Буковині. У документі говориться, що в такому випадку католикам доведеться відвідувати богослужіння в церквах інших конфесій, що може призвести до їхнього віддалення від католицької віри. З цією метою Митрополіча консисторія призначила єзуїтів для місіонерської діяльності в населених пунктах, які найбільше потребували римо-католицьких священників. Вона закликала латинське духовенство не перешкоджати місіям Товариства Ісуса навіть сприяти у всьому необхідному¹¹⁷. Деякі отці з Галицької провінції відправлялись на місії в інші країни, зокрема в Німеччину, Скандинавію, Америку¹¹⁸, Мадагаскар¹¹⁹. Втім, Товариство Ісуса не було єдиним орденом, який займався народними місіями. Таким вид діяльності практикували ще редемптористи, отці місіонери та францисканці¹²⁰. На межі XIX і XX ст. проведенням народних місій почали займатись редемптористи та дієцезіальні

¹¹³ А.Р. Бієш, *op. cit.*, s. 69.

¹¹⁴ *Misje Ludowe*, [w:] *Encyklopedia wiedzy...*, <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=en-c&q=MISJE+LUDOWE&f=1> [dostęp: 27.02.2023].

¹¹⁵ L. Grzebień, *op. cit.*, s. 61.

¹¹⁶ Найчастіше в джерелах згадуються такі населені пункти як Серет, Радівці, Дунавець, Жадова, Панка. АТJKr, rkps nr 1163-IV, k. 199–200.

¹¹⁷ АТJKr, rkps nr 1163-IV, k. 123–123r.

¹¹⁸ M. Bednarz, *Jezuici a religijność polska (1564–1964)*, „Nasza Przeszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1964, t. 20, s. 196.

¹¹⁹ Див. М. Czermiński, *X. Jan Beyzym T.J. Ofiara miłości*, Kraków 1913.

¹²⁰ А.Р. Бієш, *op. cit.*, s. 69–70.

священики. Натомість єзуїти зосередили свою діяльність на реколекціях для різних станів¹²¹.

Однією з головних сфер діяльності Товариства Ісуса завжди була освіта, хоча на поч. ХХ ст. орден не мав виховних закладів у Львівській архідієцезії¹²². Втім, до обов'язків єзуїтів входила і катехитична діяльність. У Коломиї єзуїти проводили уроки в ліцеї й гімназії сестер урсулянок. Шкільні звіти за 1912–1913 рр. свідчать про те, що о. Юзеф Мелох, суперіор дому єзуїтів¹²³, виконував обов'язки катехита і розпочинав навчальні роки з урочистої меси. Також, у перших числах листопада, він організовував триденні реколекції для учениць цього освітнього закладу¹²⁴. В Чернівцях перед Марійським конгресом єзуїти впродовж навчального тижня проводили уроки релігії з маріологічної тематики в 5ти міських школах¹²⁵. Архієпископ Ю. Більчевський у своєму листі, що датується 15 травня 1908 р., висловлював щиру подяку о. Каролу Піщеку та Товариству Ісуса за проведення катехизації в народних школах. У своєму листі архієпископ відзначає старанну працю ордену у Львівській архідієцезії загалом¹²⁶. Крім навчання в школах, члени єзуїтського ордену разом з іншими релігійними товариствами викладали грамоту, релігійну та історичну освіту для бідних дівчат і жінок, які входили до Товариства св. Зити¹²⁷.

Орден також займався видавничою діяльністю, що мало на меті захист католицької церкви від нападок ліберальних опонентів, а також публікацію своїх наукових праць. Товариство Ісуса перейняло редакцію над часописом „Przegląd Lwowski”, в якому єзуїти публікували свої праці¹²⁸, а видавництво перенесло до Кракова, змінивши назву журналу на „Przegląd Powszechny”. Також у кінці ХІХ ст. у Львові члени ордену видавали різну періодичну пресу, зокрема „Sodalis Marianus”, „Ruch Katolicki”, „Pochodnia”, „Grzmot” і „Jedność”. Можна припустити, що видання згаданих часописів було певною мірою пов'язано з резолюцією другого католицького віча, яке відбувалося 7–9 липня 1896 р. у Львові. До заходу долучились єзуїти о. Генрик Яцковський і о. Ян Бадені, які виступали в окремих секціях. Останній зазначав

¹²¹ L. Grzebień, *op. cit.*, s. 61.

¹²² В ХІХ ст. Товариство Ісуса керувало діяльністю конвіктів в Тернополі (впродовж 1820–1848 рр. та 1853–1887 рр.) і Львові (впродовж 1839–1848 рр.). Див. В. Торіж-Стемпіńska, *op. cit.*, s. 45–161.

¹²³ *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1912 in annum 1913*, Cracoviae 1912, p. 22.

¹²⁴ *Rok szkolny 1911/12...*, s. 5–6; *Rok szkolny 1912/13*, „Sprawozdanie Gimnazjum Realnego i Liceum S.S. Urszulanek w Kołomyi za rok szkolny 1912/13” 1913, s. 5.

¹²⁵ J. Gadowski, *Uroczystości jubileuszowe ku czci Niepokalanej*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 376–379.

¹²⁶ АТJKr, rkps nr 1163-IV, k. 212.

¹²⁷ *Kołomyja dnia 21. marca 1905*, „Przyjaciel Sług” 1905, t. 3, nr 4, s. 64.

¹²⁸ S. Załęski, *Czy jezuita zgubili Polskę?*, „Przegląd Lwowski” 1871, t. 1, nr 10, s. 545–554; M. Morawski, *Filozofia i jej zadanie*, „Przegląd Lwowski” 1876, t. 11, nr 2, s. 73–86.

у своїй доповіді про заснування газети „Grzmot”, орієнтованої на католицьких робітників¹²⁹. Така велика католицька акція мала широкий резонанс у Галичині, а її проведення вітав папа римський Лев XIII та австрійський цісар Франц-Йосиф I¹³⁰.

На поч. XX ст. орден відзначився організацією декількох масових публічних заходів. Єзуїти допомагали в проведенні Марійського конгресу, котрий відбувався впродовж 28–29 вересня 1904 р. у Львові. Це була перша подія такого типу в Галичині¹³¹. В травні 1905 р. орден організував процес коронації ікони Богородиці Утішення¹³². Ця коронація стала третьою з проведених у Львові*. З листів-запрошень о. Станіслава Сопуха видно, що цій урочистій події надавалось патріотичне значення. В них згадуються польські королі та гетьмани, які поклонялись іконі, і зазначається, що папський нунцій Пьотр Відоні, на прохання короля Яна Казимира, дозволив у 1656 р. в кінці Літанії Лоретанської називати Богородицю королевою польської корони. Також, у листах наголошується, що це буде третя коронація в „нашому старому Львові” і це важлива подія для всіх поляків¹³³. Окремо слід відзначити з’їзди колишніх вихованців, котрі навчались в освітніх закладах Товариства Ісуса. Так, 7 травня 1893 р. у Львові відбувся з’їзд колишніх вихованців Львівського конвікту св. Миколая¹³⁴. Наступний урочистий з’їзд відбувся 1906 р., де зібралися колишні вихованці тернопільського конвікту і єзуїти, які колись там викладали¹³⁵.

Слід зазначити, що місіонерська діяльність Товариства Ісуса у Станіславові, Чернівцях і Коломиї мала спільні риси. Зазвичай, орден отримував запрошення від місцевої влади або духовенства для здійснення своєї духовної діяльності¹³⁶. Після цього декілька єзуїтів прибувало до міста, де долучалось

¹²⁹ *Rezolucye uchwalone na II. Wiecu katolickim, odbytym we Lwowie dnia 7–9 lipca 1896.* [w:] *Księga pamiątkowa Drugiego Wiecu Katolickiego, odbytego we Lwowie w dniach 7, 8 i 9 lipca 1896 roku*, cz. 1: *Opis wiecu i rezolucye uchwalone*, Lwów 1899, s. 3–5, 42.

¹³⁰ А. Кліш, *Роль католицького віче у Львові (1896 р.) у формування суспільно-християнського руху в Галичині*, „Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія” 2013, т. 2, ч. 1, с. 173, 176.

¹³¹ J. Gadowski, *op. cit.*, s. 372–373.

¹³² А. Betlej, *Koronacja obrazu Matki Boskiej pocieszenia w kościele Jezuitów we Lwowie w 1905 roku*, „Rocznik Historii Sztuki” 2020, т. 45, s. 163.

* В загальному, впродовж 1751–1939 р. у Львові відбулось шість коронацій Богородичних ікон.

¹³³ АТJKr, rkps nr 1006-III, *Koronacja Obrazu Matki Boskiej Pocieszenia w kościele Ojców Jezuitów we Lwowie*, k. 10–11.

¹³⁴ АТJKr, rkps nr 389, k. 24.

¹³⁵ *Zjazd byłych uczniów konwiktu tarnopolskiego*, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 140–141.

¹³⁶ Див. S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, т. 5: *Jezuici w Polsce porozbiorowej 1773–1905*, cz. 2: *1820–1905*, Kraków 1906, s. 1009, 1039; АТJKr, rkps nr 384, Колюмья. *Osiedlenie się Jezuitorów. Plany i różne akta dotyczące Rezydencji z lat 1886–1911*. Wycinki z gazet i korespondencja w sprawie Rezydencji w Колюмьї, k. 28; H.E. Wyczawski, *Zbiór materiałów do życia i działalności arcybpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1966, т. 4, nr 1, s. 167–249; *Rezydencja w Strju...*, s. 581.

до душпастирської діяльності серед мирян. Через певний період часу орден відкривав резиденцію, а також організовував будівництво костелу. Останнє було також досить характерним видом діяльності Товариства Ісуса. Так, при кожному місійному домі єзуїтів у Львівській архідієцезії було споруджено храм, зокрема костел св. Станіслава Костки в Станиславові (1895 р.)¹³⁷, костел Найсвятішого Серця Ісуса в Чернівцях (1894 р.)¹³⁸, костел св. Ігнатія Лойоли в Коломиї (1897 р.)¹³⁹, костел Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії в Тернополі (1901 р.)¹⁴⁰. Архієпископ Ю. Більчевський навіть запросив орден до Стрия, якраз доручивши завдання спорудити новий храм у місті¹⁴¹. Навіть при реколекційному домі у Львові орден проводив будівництво святині¹⁴².

Особливо важливою частиною діяльності ордену єзуїтів у Львівській архідієцезії була реформа василіан, яка значною мірою вплинула на духовно-релігійне життя східної частини Галичини¹⁴³. Подія викликала неоднозначну реакцію серед галицького суспільства і вже від самого початку зазнавала значної критики. Отець Г. Яцковський, тогочасний провінціал ордену та один з ініціаторів Добромильської реформи, навіть опублікував 1884 р. у часописі „Przegląd Powszechny” відповідь на критичні зауваження опонентів¹⁴⁴. Він зазначав, що папа Лев XIII наголошував йому про необхідність збереження звичаїв василіан¹⁴⁵. Провінціал писав, що побутовою мовою у добромильському монастирі є українська. Нею проводяться молитви та богослужіння в храмі, а також розмовляють самі єзуїти¹⁴⁶. Метою, з якою о. Г. Яцковський

¹³⁷ A. Betlej, *Dawny kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i Św. Alojzego Gonzagi (obecnie cerkiew katedralna p.w. Zmartwychwstania Pańskiego) oraz kolegium Jezuitów w Stanisławowie*, [w:] *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Ostrowski, t. 14: *Kościoly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, Kraków 2006, s. 369–370.

¹³⁸ ATJKr, rkps nr 1163-IV, k. 107.

¹³⁹ ATJKr, rkps nr 384, Kołomyja, k. 56–56r.

¹⁴⁰ A. Betlej, *Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i rezydencja ks. Jezuitów w Tarnopolu*, [w:] *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. J.K. Ostrowski, cz. 1, t. 16: *Kościoly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, Kraków 2008, s. 307.

¹⁴¹ ATJKr, rkps nr 1479-I, k. 21–21r.

¹⁴² ATJKr, rkps nr 388, k. 57.

¹⁴³ Реформу здебільшого критикували на сторінках москвофільської преси. Разом з єзуїтами критики зазнав і о. Климент Сарницький, професор і священник-василіанин, котрий за дорученням папи римського допомагав проводити реформування василіан. Чи не найбільш негативно про реформу писали на сторінках газети „Діло”. *Jezuici u Bazylianów*, „Słowo Polskie” 1904, nr 357, s. 1–2.

¹⁴⁴ Цей текст виходив окремим примірником. H. Jackowski, *Bazylianie i reforma dobromilska*, Kraków 1884, s. 5.

¹⁴⁵ О. Г. Яцковський згадував, що в нього завжди було особливе ставлення до Греко-католицької церкви, яке з'явилося ще в 1863 р., під час його новіціату, коли він перебував на місії в Монастирських. *Ibidem*, s. 7–9.

¹⁴⁶ *Ibidem*, s. 39, 43.

вступив полеміку з критиками реформи, було спростування обвинувачень щодо того, що Товариство Ісуса збирається полонізувати василіан¹⁴⁷.

До реформування василіанського ордену було залучено загалом 47 єзуїтів. Перед Товариством Ісуса постало завдання виховати нове покоління греко-католицьких ченців. Важлива роль у процесі реформи належала о. Касперу Щепковському, котрий перебував на посаді ректора і магістра новіціату у Добромилі¹⁴⁸. Самі василіани згадували, що польські єзуїти, котрі були призначені їм викладачами, уже або знали, або впродовж короткого часу навчались говорити та писати українською мовою¹⁴⁹. Контроль за реформою здійснювала Священна конгрегація пропаганди віри. Кожного року єзуїти відсилали їй детальні звіти. Спірні і проблемні питання, які виникали в процесі реформи, повинна була вирішувати саме Конгрегація. Василіани мали право відправляти до Риму скарги¹⁵⁰. Такі випадки траплялись¹⁵¹, втім, це були радше винятки з правил¹⁵². Прогнози і страхи критиків реформи щодо полонізації¹⁵³ чи латинізації¹⁵⁴ не справдилися. Варто відзначити хіба той факт, що єзуїти збагатили василіанську традицію новими релігійними практиками, а саме: набожествами до Пресвятої Євхаристії, культом Серця Ісуса та травневими богослужіннями. Важливішого значення набув культ св. Йосифа і Діви Марії¹⁵⁵. Молоді вихованці єзуїтів провели перші народні місії й травневі богослужіння уже в 1889 р.¹⁵⁶ Найбільш талановиті

¹⁴⁷ Отець зауважував, що критика реформи василіан була вигідна хіба москвофілам і схизматикам, але не українцям. *Ibidem*, s. 47.

¹⁴⁸ За основу укладеного для василіан статуту були взяті настанови та правила св. Василія. Також о. К. Щепковський встановлював розпорядок дня і розклад навчання в новіціаті. Натомість за проведення обрядів були відповідальними два василіани поважного віку. Це було зроблено для того, щоб вберегтися від зайвих звинувачень у полонізації чи латинізації греко-католицького обряду. W.M. Baudiss, *O. Kasper Szczepkowski*, „*Nasze Wiadomości*” 1913–1915, nr 4, s. 404–407.

¹⁴⁹ І. Патрило, *Нарис історії Галицької провінції Василіанського Чину*, „Записки ЧСВВ” 1982, т. XI, с. 70.

¹⁵⁰ F. Klimke, *The reform of the Basilians by the Jesuits of Galicia*, „*The Woodstock Letters*” 1905, t. 34, nr 2, s. 274–275.

¹⁵¹ W.M. Baudiss, *op. cit.*, s. 407.

¹⁵² Отець К. Щепковський був особливо шанованим серед василіан. У 1888 р. йому довелося залишити свою посаду, щоб займатись новими дорученими справами. У зв'язку з цим василіани написали прохального листа, щоб отця залишили їм ще на кілька років. Їхнє прохання було виконане. M. Gattin, *Varia. Poland*, „*The Woodstock Letters*” 1890, t. 19, nr 1, s. 133.

¹⁵³ Один з братів ордену єзуїтів, Миколай Лісовський, перебуваючи в Кристінополі, відзначав, що молитви, проповіді та буденні бесіди ведуться тут тільки українською мовою. При тому, що, за його словами, поруч знаходився монастир бернандинів, де була виключно польська мова. *Br. Mikołaj Lisowski (dokończenie)*, „*Nasze Wiadomości*” 1910–1912, nr 3, s. 412.

¹⁵⁴ Навіть провідний ідеолог москвофілів і послідовний критик реформи священник Іван Наумович після того, коли відвідав богослужіння у Добромилі, був змушений визнати, що грецький обряд не зазнав змін. *Jezuici u Bazylianów...*, s. 1.

¹⁵⁵ Такі релігійні практики були характерні для душпастирської діяльності самих єзуїтів. І. Бегей, *Добромисьська реформа: передумови та наслідки*, „Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України” 2013, вип. 16, с. 31–32.

¹⁵⁶ І. Патрило, *op. cit.*, с. 81.

василіяни вирушали на навчання до Краківського колегіуму Товариства Ісуса. Самі єзуїти зазначали, що, якби не василіянський габіт, то їх вихованці нічим би не відрізнялися від них самих¹⁵⁷. Реформа завершилась 10 вересня 1904 р.¹⁵⁸, коли папа Пій Х звільнив від керівних обов'язків о. Пьотра Бапста, а статус протоігумена отримав о. Платонід Філяс¹⁵⁹. У часописі „Nasze Wiadomości” наявні документи, які стосуються закінчення василіянської реформи. У ньому опубліковано декрет про призначення нового керівництва василіянського ордену. Генерал Товариства Ісуса о. Людвік Мартін отримав подяку від римської конгрегації пропаганди¹⁶⁰, а отець П. Бапст – від о. П. Філяса¹⁶¹. Консультори о. Є. Маліцький, о. Д. Ткачук, о. М. Лончина і секретар василіянського ордену о. А. Калиш, відправили листа з подякою тогочасному провінціалові о. Влодзімежу Ледуховському¹⁶². Свою окрему вдячність йому також висловив митрополит А. Шептицький¹⁶³. Отець К. Щепковський не дожив до кінця реформи, померши в 1899 р. у Кракові¹⁶⁴. Того ж року василіяни поставили йому пам'ятний постамент з похвалою у добромільській церкві¹⁶⁵. В підсумку, успішне реформування василіян сприяло оновленню їхнього ордену. Це уможливило появу видатних церковних діячів, які стали потужною релігійною силою, здатною опонувати поширеним серед тогочасного духовенства ідеям москвофільства¹⁶⁶, а також сприяло розвитку української релігійної культури¹⁶⁷.

¹⁵⁷ M. Gattin, *op. cit.*, s. 133.

¹⁵⁸ Реформа василіян не обмежувалась Добромилем, але торкнулась монастирів у Лаврові, Львові, Кристинополі, Жовкві, Крехові, Бучачі, Улашківцях, Михайлівцях, Дрогобичі, Краснопуці, Підгірцях, Буковій, Золочеві, Погоні та Гошеві. І. Пилипів, Р. Делятинський, *Суспільна діяльність отців василіян у Галичині в період Другої Речі Посполитої*, „Карпати: людина, етнос, цивілізація” 2018, т. 7–8, с. 223.

¹⁵⁹ *Zakończenie reformy bazylikańskiej*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 388.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 388–390.

¹⁶¹ *Ibidem*, s. 392–394.

¹⁶² *Ibidem*, s. 395–396.

¹⁶³ *Litterae Excellmi Illmi ac Rndmi Dni Andrea Szeptycki Archieppi Leopoliensis rit. graec. ad Provinciam Galiciam S.J.*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 551–552.

¹⁶⁴ На похорони о. К. Щепковського прибули і василіяни. Вони разом з місцевим духовенством, а також з о. Климентом Сарницьким та краківським парохом Іваном Борсуком, провели панахиду за греко-католицьким обрядом. Також вони несли труну під час похоронної процесії. Окрема заупокійна служба за душу отця правилась у Добромилі. W.M. Baudiss, *op. cit.*, s. 409–410.

¹⁶⁵ І. Патрило, *op. cit.*, с. 87.

¹⁶⁶ На поч. XX ст. митрополит А. Шептицький розглядав можливість знайти приміщення для василіянського монастиря в Чернівцях, оскільки василіяни змогли б протистояти поширенню москвофільства в Буковині. *Jeziuci u Bazylianów...*, s. 1.

¹⁶⁷ Доцільно зауважити про духовний вплив о. Г. Яцковського на формування молодого Андрея Шептицького. Розповіді про їх спілкування можна знайти у спогадах матері митрополита А. Шептицького. Це питання детально розглянуто в статті польської дослідниці Магдалени Новак. Її дослідження присвячене ролі, яку відіграв о. Г. Яцковський в інтелектуальному і духовному становленні майбутнього митрополита. Див. С. Шептицька, *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, Львів 2015, с. 29–30, 58–59; M. Nowak, *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892)*, „Sensus Historiae. Studia Interdyscyplinarne” 2013, t. 10, nr 1, s. 21–38.

Ще однією сферою діяльності, якою активно займалися єзуїти у Львівській архідієцезії з кінця XIX ст., було заснування марійських содаліцій. До цих конгрегацій входили миряни одного суспільного стану: матері, студенти, робітники та ін. Членів марійських содаліцій називали содалісами. Заснування цих конгрегацій було помітним видом суспільно-харитативної праці Товариства Ісуса в регіоні. Єзуїти часто виконували функції модераторів, тобто керівників. Будь-який захід чи акція, які проводили ці організації, мусила бути затверджена духовною особою. Значна частина обов'язків содаліцій полягала в громадській діяльності та благодійності. Зазвичай, єзуїти засновували марійські содаліції в тих містах, де знаходились місії доми ордену, але також могли утворювати їх під час місії або реколекцій у населених пунктах¹⁶⁸. У 1905 р. у Галицькій провінції налічувалося 126 марійських содаліцій, з яких близько 59 знаходилися у Львівській архідієцезії: у Львові – 13, в Тернополі – 10, в Станиславові – 6, в Чернівцях – 12, в Коломиї – 14, в Стрию – 4¹⁶⁹. Одним з найактивніших єзуїтів, який популяризував ідею релігійних товариств серед мирян, був історик ордену о. Станіслав Заленський¹⁷⁰. У 1914 р., майже перед вибухом Першої світової війни, у Львові відбувся з'їзд чоловічих содаліцій. У події брало участь близько 300 учасників. Були там також і єзуїти, зокрема о. Станіслав Сопух і о. Генрик Гадух. Результатом з'їзду стало створення Крайової спілки чоловічих марійських содаліцій, яка об'єднала близько 28 конгрегацій. Туди входило 1288 членів. До Спілки ввійшли також і делегати від Товариства Ісуса. Статут Крайової спілки був розроблений модераторами та префектами содаліцій, які збирались перед тим в єзуїтському конвікті в Хирові¹⁷¹. Її головною метою було координувати взаємодію між різними содаліціями в Галичині. Планувалось організувати загальні з'їзди, конференції, допомагати окремим конгрегаціям¹⁷².

Місіонерське служіння ордену було пов'язане з постійною духовною працею серед суспільства. В сумаріуші конституції зазначено, що метою Товариства Ісуса є не тільки досягнути власної досконалості й спасіння, але й допомагати у спасінні й вдосконаленні своїм ближнім¹⁷³. Варто підкреслити, що слово „монахи” ніколи не вживалося стосовно єзуїтів, попри те, що останні також давали обітницю бідності, чистоти й послуху. Причиною цього є те, що спосіб життя в ордені відрізняється від монашого, оскільки орієнтований на активну суспільну діяльність¹⁷⁴.

¹⁶⁸ S. Cieślak, *Działalność społeczno-kulturalna jezuitów...*, s. 90.

¹⁶⁹ A. Puszka, *Sodalities of our Lady existing in Kraków secondary schools in the 19th century and in the Second Polish Republic*, „Roczniki Humanistyczne” 2018, t. 66, nr 2, s. 126.

¹⁷⁰ Hr. Tarnowski o X. Zaleskim, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 595.

¹⁷¹ H. Haduch, *Związek kraj. męskich sodalicji maryjańskich i zjazd delegatów tychże sodalicji we Lwowie dnia 31 maja i 1 czerwca 1914 r.*, „Sodalis Marianus” 1915, t. 13, nr 4, s. 208, 210.

¹⁷² ATJKr, rkps nr 2268, *Ustawy Związku Sodalicji Mariańskich*. 1918, k. 4–5.

¹⁷³ *Summarium Constitutionum et Regulae generales...*, p. 3.

¹⁷⁴ J. Kołacz, *op. cit.*, s. 173.

Таким чином, діяльність ордену Товариства Ісуса була досить різноманітною. Місіонерське служіння єзуїтів передбачало виконання різноманітних завдань та обов'язків у різних напрямках. Єзуїти, висвячені на священників, займались звичайними душпастирськими обов'язками в містах, де були відкриті місійні доми, а також виїжджали в сусідні населені пункти на місії. Натомість ті, хто не мав висвячення, були зайняті господарськими справами. Детальний перелік обов'язків єзуїтів при місійному домі можна знайти в щорічних каталогах Товариства Ісуса. Поширеною релігійною практикою ордену у Львівській архідієцезії були проведення травневих богослужінь, адорацій, парафіяльних місій, процесій Серця Ісусового. В останній чверті XIX ст. орден почав організовувати реколекції для різних станів населення, а в 1907 р. розпочав спорудження реколекційного дому у Львові. Окремим видом суспільної діяльності ордену було заснування релігійних конгрегацій мирян. На цьому фоні особливо вирізнялись марійські содаліції, завдяки яким миряни мали можливість не тільки працювати над своєю духовністю, а й займатися благодійністю та громадською діяльністю. На межі XIX і XX ст. орден відзначився в масштабних подіях Львова, зокрема католицьке віче (1896 р.), Марійський конгрес (1904 р.), коронація ікони Богородиці (1905 р.). В містах, де знаходились місійні доми Товариства Ісуса, єзуїти організовували будівництво костелів, спорудивши храми в Станиславові, Чернівцях, Коломиї й Тернополі. Після закриття Тернопільського конвікту орден не займався у Львівській архідієцезії традиційною для нього освітньо-виховною діяльністю. Натомість, єзуїти у Львові вступали в актуальні наукові дискусії, висвітлюючи свої богословські, філософські, соціальні погляди на сторінках тогочасних часописів. Окрім цього, в останній декаді вони видавали різні часописи у Львові. Діяльність ордену відбувалась на фоні тогочасних процесів, які відбувались в католицькій церкві, під впливом ідей папи Лева XIII. В загальному, місіонерське служіння Товариства Ісуса не передбачало ізолюваність від світу і спрямовувалось на взаємодію з суспільством, а самі обов'язки єзуїтів охоплювали різноманітні напрями суспільної діяльності, від душпастирства і спорудження храмів до науково-видавничої справи та організації масових, релігійних заходів.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego
rkps nr 384, Kołomyja. Osiedlenie się Jezuitów. Plany i różne akta dotyczące Rezydencji z lat 1886–1911. Wycinki z gazet i korespondencja w sprawie Rezydencji w Kołomyji.
rkps nr 388, Lwów–Dunin Borkowskich.
rkps nr 389, Lwów–Święty Mikołaj–Konwikt.
rkps nr 660, Fructus spiritualis P.P. Soc. Jesu in Provincia Galiciana ex omnibus colegiis et Missionibus in unum collecti, atque ad titulos et summas redacti. Rok 1826–1903.

- rkps nr 1006-III, Koronacja Obrazu Matki Boskiej Pociechenia w kościele Ojców Jezuitów we Lwowie.
 rkps nr 1103-IV, Spis uczestników rekolekcji zamkniętych z lat 1908–1939.
 rkps nr 1158, Akta Rezydencji Lwowskiej dotyczące prawa własności i zwrotu kościoła i kolegium
 oraz redukcji Mszy św. z lat 1846–1919.
 rkps nr 1163-IV, Akta Rezydencji w Czerniowcach Towarzystwa Jezusowego.
 rkps nr 1175, Stanisławów. Akta dotyczące Rezydencji w Stanisławowie z lat 1883–1919.
 rkps nr 1193-II, Fructus spiritualis Rezydencji w Stanisławowie z lat 1903–1943.
 rkps nr 1479-I, Dokumenty odnoszące się do pobytu Jezuitów w Stryju w latach 1903–1905.
 rkps nr 1479-II, Różne dokumenty, dotyczące Kościoła i Rezydencji w Tarnopolu z lat 1900–1912.
 rkps nr 2268, Ustawy Związku Sodalicyi Mariańskich, 1918.

Źródła drukowane

- Baudiss W.M., *O. Kasper Szczepkowski*, „Nasze Wiadomości” 1913–1915, nr 4, s. 393–410.
 Boem L., *Tarnopol. Sodalicya Panów*, „Sodalis Marianus” 1910, t. 9, nr 4, s. 253–255.
 Bratkowski S., *Adoracje*, Kraków 1913.
 Br. Mikołaj Lisowski (*dokończenie*), „Nasze Wiadomości” 1910–1912, nr 3, s. 404–414.
 Brząkański J., *Dom rekolekcyjny we Lwowie*, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 480–492.
Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1912 in annum 1913, Cracoviae 1912.
Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1913 in annum 1914, Cracoviae 1913.
Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ex anno 1914 in annum 1915, Cracoviae 1915.
Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCM, Cracoviae 1900.
Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu ineunte anno MCMI, Cracoviae 1901.
 Czermiński M., *X. Jan Beyzym T.J. Ofiara miłości*, Kraków 1913.
Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1902, ad diem 1 Julii 1903, „Nasze
 Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 120–121.
Fructus Spiritualis Patrum Provinciae Galicianae a die Julii 1904, ad diem 1 Julii 1905, „Nasze
 Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 630–631.
 Gadowski J., *Uroczystości jubileuszowe ku czci Niepokalanej*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906,
 nr 1, s. 372–387.
 Gattin M., *Varia. Poland*, „The Woodstock Letters” 1890, t. 19, nr 1, s. 132–135.
 Haduch H., *Związek kraj. męskich sodalicyi maryjańskich i zjazd delegatów tychże sodalicyi we Lwo-
 wie dnia 31 maja i 1 czerwca 1914 r.*, „Sodalis Marianus” 1915, t. 13, nr 4, s. 202–223.
 Hr. Tarnowski o X. Załęskim, „Nasze Wiadomości” 1906–1909, nr 2, s. 594–597.
Institutum Societatis Iesu, t. 3: *Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones, Industriae,
 Exercitia, Directorium*, Florentiae 1893.
 Jackowski H., *Bazylianie i reforma dobromilska*, Kraków 1884.
 Janicka-Krzywdą U., *Majowe Nabożeństwa*, „Posłaniec Serca Jezusowego” 2006, nr 5, s. 10–12.
Jezuici u Bazylianów, „Słowo Polskie” 1904, nr 357, s. 1–2.
Kilka słów o Stowarzyszeniu, „Przyjaciel Sług” 1910, t. 8, nr 11, s. 176.
 Klimke F., *The reform of the Basilians by the Jesuits of Galicia*, „The Woodstock Letters” 1905,
 t. 34, nr 2, s. 274–277.
Koło dnia 21. marca 1905, „Przyjaciel Sług” 1905, t. 3, nr 4, s. 64.
 Koppens R., *Dom rekolekcyjny dla mężczyzn we Lwowie*, Lwów 1908.
*Litterae Excellmi Illmi ac Rndmi Dni Andrea Szeptycki Archieppi Leopoliensis rit. graec. ad Pro-
 vinciam Galiciam S.J.*, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 551–552.
Majowe Nabożeństwo, „Nasze Wiadomości” 1904–1906, nr 1, s. 72–74.
 Morawski M., *Filozofia i jej zadanie*, „Przegląd Lwowski” 1876, t. 11, nr 2, s. 73–86.
Pierwsza procesya Serca Jezusowego w Stanisławowie (1908 r.), „Nasze Wiadomości” 1906–1909,
 nr 2, s. 614–615.

- Reguły Towarzystwa Jezusowego*, Starawieś 1890.
- Rezolucye uchwalone na II. Wiecu katolickim, odbytym we Lwowie dnia 7–9 lipca 1896*, [w:] *Księga pamiątkowa Drugiego Wiecu Katolickiego, odbytego we Lwowie w dniach 7, 8 i 9 lipca 1896 roku*, cz. 1: *Opis wiecu i rezolucye uchwalone*, Lwów 1899, s. 1–47.
- Rezydencya w Stryju*, „*Nasze Wiadomości*” 1904–1906, nr 1, s. 581–590.
- Rok szkolny 1911/12*, „*Sprawozdanie Liceum i Gimnazjum Realnego S.S. Urszulanek w Kołomyi z prawem publiczności za rok szkolny 1911/12*” 1912, s. 3–6.
- Rok szkolny 1912/13*, „*Sprawozdanie Gimnazjum Realnego i Liceum S.S. Urszulanek w Kołomyi za rok szkolny 1912/13*” 1913, s. 3–5.
- Serce Jezusowe. Kazania i szkice księży Towarzystwa Jezusowego*, Kraków 1910.
- The Constitutions of the Society of Jesus and Their Complementary Norms: A Complete English Translation of the Official Latin Texts*, red. J.W. Padberg, Saint Louis 1996.
- Tomniczak W., *Pierwsza nocna adoracya robotników w Stanisławowie*, „*Nasze Wiadomości*” 1910–1912, nr 3, s. 105–106.
- Zakończenie reformy bazylińskiej*, „*Nasze Wiadomości*” 1904–1906, nr 1, s. 388–396.
- Załęski S., *Czy jezuiti zgubili Polskę?*, „*Przegląd Lwowski*” 1871, t. 1, nr 10, s. 545–554.
- Zasady życia duchownego dla użytku braci Towarzystwa Jezusowego*, Starawieś 1890.
- Zjazd byłych uczniów konwiktu tarnopolskiego*, „*Nasze Wiadomości*” 1906–1909, nr 2, s. 140–144.

Opracowania

- Augustynek S., *Prowincja Małopolska Towarzystwa Jezusowego w latach 1926–1939*, Kraków 2020.
- Bednarz M., *Jezuici a religijność polska (1564–1964)*, „*Nasza Przeszość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce*” 1964, t. 20, s. 149–224.
- Береґі І., *Добромільська реформа: передумови та наслідки*, „*Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України*” 2013, вип. 16, с. 29–34.
- Betlej A., *Dawny kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i Św. Alojzego Gonzagi (obecnie cerkiew katedralna p.w. Zmartwychwstania Pańskiego) oraz kolegium Jezuitów w Stanisławowie*, [w:] *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Ostrowski, t. 14: *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, Kraków 2006, s. 359–368.
- Betlej A., *Koronacja obrazu Matki Boskiej pocieszenia w kościele Jezuitów we Lwowie w 1905 roku*, „*Rocznik Historii Sztuki*” 2020, t. 45, s. 163–170.
- Betlej A., *Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i rezydencya ks. Jezuitów w Tarnopolu*, [w:] *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. J.K. Ostrowski, cz. 1, t. 16: *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, Kraków 2008, s. 305–316.
- Bieś A.P., *Jan Badeni SJ (1858–1899). U początków ruchu społecznego katolików w Galicji*, Kraków 2012.
- Brząkałski J., *O. Antoni Reichenberg T.J.*, Kraków 1904.
- Brząkałski J., *O. Waleryan Mrowiński Towarzystwa Jezusowego*, Kraków 1906.
- Bzowski T., *Ojcowie i bracia towarzystwa Jezusowego zmarli w polskich prowincjach od r. 1820*, Kraków–Warszawa 1932.
- Cieślak S., *Działalność społeczno-kulturalna jezuitów galicyjskich w stowarzyszeniach katolickich 1856–1914*, Kraków 2013.
- Cieślak S., *Wkład o. Wojciecha Marii Baudissa SJ w reformę zakonu św. Bazylego Wielkiego*, „*Nasza Przeszość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce*” 2004, t. 101, s. 197–238.
- Darowski R., *Filozofia jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku*, Kraków 2013.

- Darowski R., *Filozofia jezuitów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w XIX wieku [The Philosophy of the Jesuits in the Territories of the Former Commonwealth: Poland, Lithuania, Belarus and Ukraine in the 19th Century]*, „Forum Philosophicum” 2012, t. 17, nr 2, s. 283–296.
- Darowski R., *Filozofia jezuitów w Polsce od XVI do XVIII wieku. Próba syntezy*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1996, t. 41, s. 47–73.
- Darowski R., *Filozofia jezuitów w Polsce w XX wieku*, „Forum Philosophicum” 2000, t. 5, s. 21–53.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996 [wyd. 2, Kraków 2004].
- Grzebień L., *Misje i rekolekcje ludowe jako środek odnowy religijnej na ziemi strzyżowskiej w XIX i XX wieku. (Przyczynek do religijności regionu)*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny” 2019, t. 5, s. 59–74.
- Jagiełło M., *Trwałość i zmiana. Szkice o „Przeglądzie Powszechnym” 1884–1918*, Warszawa 1993.
- Jakubowski Z., *„Przegląd Powszechny” 1884–1985*, Warszawa 1987.
- Кліш А., *Роль католицького віче у Львові (1896 р.) у формування суспільно-християнського руху в Галичині*, „Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія” 2013, т. 2, ч. 1, с. 172–177.
- Kończak J., *Słownik języka i kultury jezuitów polskich*, Kraków 2006.
- Mrowiński W., *O czci Matki Boskiej w Polsce*, Kraków 1898.
- Nowak M., *Metropolita Andrzej Szepetycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880–1892)*, „Sensus Historiae. Studia Interdyscyplinarne” 2013, t. 10, nr 1, s. 21–38.
- Патріло І., *Нарис історії Галицької провінції Василянського Чину*, „Записки ЧСВВ” 1982, т. XI, с. 43–130.
- Puszka A., *Sodalities of our Lady existing in Kraków secondary schools in the 19th century and in the Second Polish Republic*, „Roczniki Humanistyczne” 2018, t. 66, nr 2, s. 119–156.
- Пилипів І., Делятинський Р., *Суспільна діяльність отців василіан у Галичині в період Другої Речі Посполитої*, „Карпати: людина, етнос, цивілізація” 2018, т. 7–8, с. 221–231.
- Pyszka S., *Sylwetki jezuitkich publicystów i działaczy społecznych: 1872–1918*, Kraków 1996.
- Sas J., *Dawniejsze nazwy i zmiany terytorialne Prowincyi Galicyjskiej*, „Nasze Wiadomości” 1910–1912, nr 3, s. 457–468.
- Sternicki A., *Henryk Jackowski SJ. Inicjator odnowy religijnej i społecznej Kościoła w Galicji*, Kraków 2006.
- Шептицька С., *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, Львів 2015.
- Topij-Stempińska B., *Uczniowie jezuitkich instytucji edukacyjnych w Galicji w XIX wieku. Portret zbiorowy*, Kraków 2019.
- Wyczawski H.E., *Zbiór materiałów do życia i działalności arcybpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1966, t. 4, nr 1, s. 167–249.
- Załęski S., *Majowe Nabożeństwo czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja objaśniających Salve Regina – Witaj Królowo*, Kraków 1909.
- Załęski S., *Rozbiór dekalogu dla klas wykształceńszych*, Poznań 1892.
- Załęski S., *Jezuici w Polsce*, t. 4: *Dzieje 153 kolegów i domów jezuitów w Polsce*, Kraków 1905.
- Załęski S., *Jezuici w Polsce*, t. 5: *Jezuici w Polsce porozbiorowej 1773–1905*, cz. 2: *1820–1905*, Kraków 1906.
- Załęski S., *Jezuici w Polsce: 5 tomów w jednym, z dwoma mapami*, Kraków 1908.
- Załęski S., *Konferencye i nauki rekolekcyjne*, Kraków 1887.
- Załęski S., *Triduum dla kapłanów*, Warszawa 1895.
- Заленський С., *Отці єзуїти в Станіславові*, Івано-Франківськ 2010.